

ELÄMÄN LAATUA SUURILLE IKÄLUOKILLE

Viime kuukausien aikana aikuiskoulutuksen kehittämässä on vihdoin siirrytty vuosikausia kestäneiden suunnitelmien parista käytännön toimiin. Aikuiskoulutuksen opintososiaalisen tuen edistymisen on nyt kiistaton tosiasia. Samanaikaisesti kun opetusministeriö on aktivoitunut aikuiskoulutuksen opintososiaalisen tuen uudistamiseen jätti tammikuussa sosiaali- ja terveysministeriön asettama sapattivapaatoimikunta mietintönsä.

Mietinnöllä on paljon yhtymäkohtia aikuis- koulutukseen ja sen lähtökohdatkin ovat paljolti yhtäläiset niin ammatillisen kuin muunkin aikuiskoulutuksen kehittämisen kanssa.

Sapattivapaa on käsitteenä tuore, mutta samalla uusi kiehtova mahdollisuus edistää yksilöiden hallintaa omasta elämästään. Toisin kuin aikuiskoulutuksen kehittämässä, eivät sapattivapaan suunnittelussa työntekijäin ja työnantajien väliset ristiriidat vielä asian käsitelyssä vaiheessa päässeet näkyville. Osasyynä tähän on varmaankin myös toimikunnan kokoonpano. Suomen Akatemian tutkimusjohtajan Elisabeth Helanderin luotsaamassa sapattivapaatoimikunnassa oli dosenteilla enemmistö eikä ”tupolevilla” ollut toimikunnassa edustusta.

Mikä on sapattivapaa?

Sapattivapaa on työssäkäyville tarkoitettu vähintään muutaman kuukauden vapaajakso joko kerran työuran aikana tai määrääjain toistuvana. Sapattivapaan käyttötarkoitus on vapaa.

Toimikunta perustelee sapattivapaa toisaalta yhteiskunnallisin toisaalta yksilöllisin perustein. Edellisistä tärkeimmiksi muodostuvat työmarkkinapoliittiset syyt: pelko väestön ennenaikaisesta paosta eläkkeelle ja pyrkimys työvoiman liikkuvuuden ja ammattitaidon parantamiseen.

Toisin kuin eräissä muissa Euroopan maissa ei meillä sapattivapaata juurikaan painoteta keinona työttömyyden piilottamiseksi.

Myös hoivatyön piirissä sapattivapaalla nähdään tehtäviä. Ikääntyvien ja sairaiden sukulaisten hoitaminen voisi myös olla eräs sapattivapaan käyttömuoto. Yksilöllisinä perusteina tuodaan esiin opiskelun ja kuntoutuksen lisäksi vapautuminen työstä, elämän uusien vaihtoehtojen ja mielekkyyden kaikinpuolinen lisääminen keskellä aktiivisia työkäitä.

Strategia

Toimikunta esittää kustannusvastuuta sille, joka saa hyödyn sapattivapaasta. Toteuttaminen pyritään aikaansaamaan mahdollisimman pikaisesti ja helposti lähinnä jo olemassa olevia työaikaan ja vapaaseen liittyviä järjestelmiä kehittämällä. Tällä tavoin pyrittäisiin myös pitämään sapattivapaasta aiheutuvat kustannukset kohtuullisina. Näin sapattivapaan käyttötarkoitusten ohella myös sen rahoittamiskeinot olisivat monimuotoisia.

Lainsäädännöllä tulisi jokaiselle palkansaajalle taata 10 vuoden työrupeaman jälkeen oikeus enintään 12 kuukauden sapattivapaaseen, joka voitaisiin toteuttaa myös jaksottaisena. Tämän jälkeen em. oikeus uusiutuisi taas seitsemän työvuoden kuluttua. Hyödynsaajan kustannusvastuun täydennykseksi toimikunta esit-

tää vuosilomasta, muista vapaista ja ylitöistä säästämistä eräänä sapattivapaan rahoitusmuotona. Myös lomarahaa keräämällä sekä säästöjen verotuskohtelulla voitaisiin edistää sapattivapaan rahoitusta.

Mielenkiintoinen on toimikunnan esitys eläkkeen ennaltakäytöstä sapattivapaaseen. Tällöin 40—54-vuotiaalle palkansajalle voitaisiin antaa vuoden mittaisen sapattivapaan aikana 30 prosenttia varsinaisesta palkasta. Seurauksena olisi vanhuuseläkkeen määrän aleneminen 6—7 prosenttiyksikköä. Tähän järjestelmään voitaisiin myös liittää eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen, jolloin em. vähennys vastavasti poistuisi.

Aikuiskoulutus

Opintovapaalaki vuodelta 1979 oli ensimmäinen konkreetti, laajempi yleinen toimi edistettäessä työssä käyvän väestön aikuiskoulutukseen osallistumista. Se loi oikeuden irrottautua työstä opintoja varten. Lähes kymmenen vuotta saatiin odottaa aikuisopintorahaa (kokeilu vuodesta -87) ja uusinta tulokasta, ammattikoulutusrahaa.

Sapattivapaatoimikunta käsittelee varsin seikkaperäisesti nimenomaan aikuiskasvatusnäkökulmaa sapattivapaan käyttömuotona. Se esittää sekä opintovapaan ehtojen väljentämistä että myös aikuisopintorahan korottamista vli 1990 tuossa sovitun 25 prosentin. Tekstissä puhutaan 40 prosentin aikuisopintorahasta. Aikuisopintotuen kehityksen nykyvaihe edellyttää kuitenkin oman laajemman analyysin,

jonka perusteelliseen käsittelyyn ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta.

Arviointia

Huoli työvoiman riittävydestä ja sen laadun ylläpitämisestä on varmasti vauhdittanut tämän mietinnön ilmestymistä. Suurten ikäluokkien elämäntilanne ja pyrkimykset sen yksilölliseen hallintaan vaurastuneessa hyvinvointiyhteiskunnassa näyttävät luovan perustaa toimikunnan ehdotuksille.

Toisin kuin vielä 70-luvun monissa niin koulutus- muunkin yhteiskuntapolitiikan alueiden mietinnöissä ei sapattivapaata ole lähdetty kehittämään tasa-arvoisuuden, vaan pikemminkin yksilöllisen erilaisuuden perustalta. Onkin oletettavaa, että toteutuessaan toimikunnan ehdotukset tulevat työvoimapolitiittisen ja koulutuspoliittisten tavoitteiden lisäksi toteuttamaan vaurastuneiden keskiryhmien elämäntapaan ja -tyyliin liittyviä pyrkimyksiä. Tässäkin mietinnössä heijastuu 80-luvun suuri linja, jossa perinteinen työväestö yhteiskuntaa uudistavana voimana ja aloitteentekijänä on menettänyt asemansa hyvinvoiville keskiryhmille.

Sapattivapaan pikainen toteuttaminen koltuisi silti siunaukseksi niin yhteiskunnalle kuin myös väestön enemmistölle.

KARI KINNUNEN
